

Ю.В. Гусейнова

провідний зберігач фондів науково-дослідного відділу
«Народне декоративне мистецтво Канівщини»
Шевченківського національного заповідника,
м. Канів, Черкаська область, Україна

ВИШИТІ РУШНИКИ ЧЕРКАЩИНИ З ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ВІДДІЛУ «НАРОДНЕ ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО КАНІВЩИНИ» ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА

Анотація. У дослідженні розглядаються орнаментальні особливості вишитих рушників Черкащини з фондової колекції науково-дослідного відділу «Народне декоративне мистецтво Канівщини» Шевченківського національного заповідника.

Ключові слова: вишитий рушник, орнамент, гладь, ромб, фондова колекція.

Рушник (українське – рушник, білоруське – ручнік, російське – полотенце) – це полотняний прямокутник видовженої форми з нанесеним на нього орнаментом, що має обрядове, декоративне й утилітарне призначення. В етимології самого слова «рушник» простежується його зв'язок із рукою людини: призначений для рук і рукотворний, тобто створений людською рукою. Як вид творчості, рушник є здобутком народного декоративно-вжиткового мистецтва. Він наділений всіма тими властивостями і якостями, що притаманні традиційному мистецтву, і в цьому плані рушниковий орнамент розглядається і як особлива інформаційно-знакова система, і як вид естетичної діяльності, що має важливе соціокультурне значення [2, с. 14].

Географічно дослідженням охоплено Лівобережну і Правобережну частини Черкащини: м. Канів і Канівський район (с. Бубнова Слобідка, с. Черниші, с. Литвинець, с. Сушки, с. Прохорівка), Жашківський район (с. Соколівка), Маньківський район (с. Нестерівка), Драбівський район (с. Безбородьки), м. Чигирин і м. Чорнобай.

Збірка рушників Черкащини науково-дослідного відділу «Народне декоративне мистецтво Канівщини» Шевченківського національного заповідника нараховує більше 200 одиниць зберігання, яка датується друг. пол. XVIII – поч. XXI ст., оздоблені техніками вишивки: «хрестик», «гладь», «вирізування» в червоно-чорній, червоно-сірій, червоній гамі кольорів.

Довершеністю і унікальністю виокремлюються рушники Черкащини з геометричними архаїчними знаками, які надійшли до фондової збірки відділу з Канівського району (с. Бубнова Слобідка, с. Литвинець).

Рушник сер. XX ст. (Т-1178), вишитий жителькою с. Литвинець Канівського району – Синьоюкою Наталкою Максимівною 1909 р. н., орнаментований чотирма поперечними смугами узору, який складається з ламаних ліній, листочків та ягід. Між ними – широка смуга мережки. Техніка вишивки – «хрестик».

На рушнику перш. пол. XX ст. (Т-680) з м. Канева Черкаської області зображено орнаментальні ряди ромбів, які чергуються з поперечними смугами, орнаментованими дрібненькими квіточками.

Недаремно майстрині Черкащини звертались до цих знаків. Лінія, смуга – основний художній засіб для передачі зображень, головний елемент, який об'єднує інші рушникові знаки. Як композиційна складова частина, лінія використовується для поділу узорів на певні частини, на які майстрині хотіли б звернути увагу всіх, хто споглядає вишивку [2, с. 50].

Горизонтальна лінія символізує матеріальність, жіноче начало. Вертикальна лінія – духовність, подення небесного і потойбічного енергетичних світів. Ромб – поширений геометричний знак на рушниках Черкащини, який символізує родюче лоно, плодючість, умноження земного добра.

На 3 рушниках Черкащини з фондів науково-дослідного відділу «Народне декоративне мистецтво Канівщини» Шевченківського національного заповідника бачимо орнаменти із зірочками. На рушнику 1928 р. (Т-1590, фото 1) із с. Сушки Канівського району вишито «хрестиком» червоні ряди зірочок, навколо яких знаходяться ялинові гілочки. Між рядами зірочок – прямі лінії.

Фото 1

У рушникових композиціях Черкащини кін. XIX – XX ст. спостерігаємо зображення тварин, птахів і комах. На рушнику сер. XX ст. (Т-1188) із с. Бубнова Слобідка Канівського району вгорі композиції зображений кіт в сидячій позі. Нижче – дві орнаментальні смуги квітів із пуп'янками.

Народна уява українців наділила цю тварину здатністю передбачити майбутнє. Чорних котів на вишивках немає. Проте досить часто вишиваються плямисті коти в сидячих позах. У фольклорі кіт – постійний супутник людини [2, с. 148].

Привертає увагу рушник кін. XIX ст. (НДФ-95, фото 2) із м. Черкаси, вгорі композиції – два букети квітів. Між ними – зображення лева, який стоїть на задніх лапах із піднятим вгору хвостом. Нижче – орнаментальні ряди жолудів і квітів.

Фото 2

Уперше побачити й відобразити цих тварин засобами вишивки могли українки, що ходили «на прощу» до Києва і Чернігова, а вже звідти, з рушників, золоті леви, мабуть, перейшли і в козацьку символіку [2, с. 141].

На рушнику сер. XX ст. (Т-1547), вишитий Мацьовецькою Ганною Михайлівною із с. Соколівки Жашківського району, зображено собак, вишитих «хрестиком». Вгорі композиції – віночок, по боках якого зображено квіти. Нижче – вазони із квітами. Поблизу них знаходяться півні. Внизу композиції – дерева, біля яких сидять собаки.

Українці приписують собаці найрізноманітніші позитивні властивості, відносять цю тварину до рангу божих істот [2, с. 147].

На 2 рушниках із фондової колекції науково-дослідного відділу «Народне декоративне мистецтво Канівщини» Шевченківського національного заповідника бачимо вишитих орлів. На полотнищі рушника поч. XX ст. (Т-1366) із с. Безбородьки Драбівського району вгорі і внизу орнаментальної композиції – поперечні й горизонтальні смуги, ромби, квіти. У центрі – двоголовий орел із короною.

Образ орла зафіксований дослідженнями, присвяченими ще скіфському «звіриному стилю». Орел – звичайний для скіфів птах, який є символом влади, закликання врожаю. Орел – традиційний мистецький образ часів Київської Русі [2, с. 117].

Фото 3

У фондовій збірці відділу зберігаються 2 рушники із зображенням вершників на конях. На полотнищі рушника 1920 р. (Т-884, фото 3) із с. Соколівки Жашківського району вгорі – корона, під якою вишито двох птахів. По боках – літера «Г» і «Ф». Поблизу них – пара вершників на конях.

Нижче – орнаментальні ряди квітів.

На рушниках вершники на конях символізують захисників роду. Образ коня відтворюється неподільно з образом вершника. У фольклорі, як відомо, кінь оспівується як вірний товариш, помічник і друг козака, в жіночому ж рукоділлі, зокрема на рушниках, зображення цієї тварини зустрічається рідко [2, с. 150].

У своїй творчості майстрині Черкащини приділяють увагу і зображенню комах. На рушнику 1912 р. (Т-1152), який вишила Яценко Уляна Василівна 1912 р. н. із с. Бубнова Слобідка Канівського району, внизу орнаментальних смуг – червоно-сірі метелики і виноград.

В Україні символіка метелика не була поширеною. У традиційний український орнамент метелик міг бути занесений, зокрема, з мистецтва причорноморських грецьких колоній. Як відомо, у грецькій міфології в образі метелика пошановувалася Психея – уособлення душі, дихання. Саме слово «Психея» із грецької перекладається і як «душа», і як метелик. В Україні досить поширеними є повір'я, що метелики – це душі померлих родичів [2, с. 135].

З-поміж рослинних узорів, які представлені на рушниках Черкащини, виділяється мотив дерева – «дерева життя», що втілює універсальну концепцію світу, синтез неба, землі і води. Такий вишиваний елемент присутній на 5 рушниках фондової колекції науково-дослідного відділу «Народне декоративне мистецтво Канівщини» Шевченківського національного заповідника. Датуються вони XVIII–XIX століттями. Виготовлені рушники з «деревом життя» на домотканому полотні різного ступеня вибілювання і вишиті «тамбурним швом» у червоному кольорі.

Фото 4

На рушнику початку XIX ст. (Т- 1756, фото 4) із м. Чигирин Черкаської області з кореня-квітки виростає тонке стебло з безліччю гілочок, нижні з яких спрямовані до землі, а верхні тягнуться вгору. На них – квіти і птахи. Вгорі на стеблі – велика квітка, по боках якої – пташки. Над пташками – дві гілочки із квітами та листочками. По краях рушник орнаментований квітучою гілкою з листям і квітами.

Найчастіше біля дерева зображені птахи. Вони несуть індивідуальну символічність і є не випадковими. Птахи – це посланці Божого Духу, душі, що оберігають родину.

Окрему групу рушників Черкащини з фондів науково-дослідного відділу «Народне декоративне мистецтво Канівщини» Шевченківського національного заповідника становлять рушники-божники.

Хатні ікони, розміщені на покуті, зазвичай прикрашалися вишитими рушниками, які називалися «божниками». Люди чіпляли на образи рушники, щоб не були убогі.

Так, на рушнику (Т-1545) кін. XIX ст. з с. Нестерівка Маньківського району вишито геометричний орнамент – ромби. У центрі композиції – птахи: одні – сидять на квітах, інші – стоять. Нижче – ряд ромбів і слова: «ЯЛОСОВЕТА. МУЗИКА. ХАРИТОНОВ» (прізвище, ім'я по батькові вишивальниці – Музика Єлизавета Харитонівна). Внизу рушника – ряди ромбів, квітів, птахів і ламаних ліній у червоно-сірих кольорах.

Фото 5

Привертають увагу рушники Черкащини із сюжетними зображеннями. На полотнищі рушника поч. XX ст. (Т-1681, фото 5), вишитий Назаренко Оленою Іванівною 1893 р. н. з с. Степанці Канівського району, вгорі орнаментальної композиції – слова: «МОЛОДЕЦЬ. КОНЯ. ПОИЛЬ. КРАСНОЙ ДЕВКИ. ГОВОРИЛЬ. КВЕРЕЮШКИ. ПРИВЯЗАЛ КРАСНОЙ ДЕВКИ. ПРИКАЗАЛЬ». У центрі зображення – літери «Л» і «В». Внизу – фрагмент будинку, поблизу якого знаходиться тин. Неподалік нього стоять хлопець і дівчина. Коло хлопця – кінь і собака.

Особливе місце у фондовій колекції відділу займають рушники на Шевченківську тематику. На рушнику 1988 р. (Т-1334, фото 6) з м. Канева вгорі орнаментальної композиції «хрестиком» вишито рядки з поезії Т.Г. Шевченка «Перебендя»:

На розпутті кобзар сидить
Та на кобзі грає;
Кругом хлопці та дівчата –
Як мак процвітає.

Внизу зображено дорослих і дітей, які знаходяться поблизу тину. Вони слухають кобзаря, який грає на кобзі і співає.

Фото 6

На рушнику «Садок вишневий коло хати» 2013 р. (Т-1859), вишитий Фрунт Людмилою Іванівною 1936 р. н. з м. Канева Черкаської області, вгорі і внизу зображення – вишні з листочками. Нижче – ряд птахів та геометричні лінії. У центрі – квіти, всередині яких знаходяться розгалужені лінії та ряд комах – хрущів.

У фондовій колекції науково-дослідного відділу «Народне декоративне мистецтво Канівщини» зберігається 8 рушників на воєнну тематику, які були подаровані вишивальницею з м. Канева Черкаської області – Бондаренко Галиною Андріївною 1923 р. н. На рушнику 1998 р. (Т-1761) вишито «хрестиком» слова: «І мертвим, і живим Героям битви за Україну...». Під словами, в орнаментальному обрамленні – гілка у вигляді безконечника, у вигинах якої – троянди з листочками. Нижче – широка смуга геометричного орнаменту з ромбів, всередині яких – менші ромби, прямокутники, хрестики і квіти.

Вивчаючи багату фондову збірку вишитих рушників Черкащини науково-дослідного відділу «Народне декоративне мистецтво Канівщини» Шевченківського національного заповідника, усвідомлюєш, що кожний музейний предмет даної групи є унікальним, адже під час його виготовлення вишивальниці доклали неабияку працю, старання і, врешті-решт, душу. Саме тому усі представлені на рушниках узорі несуть певне символічне навантаження, є цінним джерелом для вивчення традицій вишивального мистецтва і світогляду населення Черкащини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фондова колекція науково-дослідного відділу «Народне декоративне мистецтво Канівщини» Шевченківського національного заповідника. Інвентарні книги групи збереження «Т» (ткацтво), №1, 2, 3, 4, 5.
2. Китова С. Полотняний літопис України: Семантика орнаменту українського рушника. Черкаси : Брама, 2003. 224 с.

Ю.В. Гусейнова. Вышитые полотенца Черкащины из фондовой коллекции научно-исследовательского отдела «Народное декоративное искусство Каневщины» Шевченковского национального заповедника. – Статья.

Аннотация. В исследовании рассматриваются орнаментальные особенности вышитых полотенец Черкащины из фондовой коллекции научно-исследовательского отдела «Народное декоративное искусство Каневщины» Шевченковского национального заповедника.

Ключевые слова: вышитое полотенце, орнамент, гладь, ромб, фондовая коллекция.

U. Guseinova. Embroidered towels from Cherkasy region from fund-collection of scientific-research department “Decorative folk art of Kaniv region” Shevchenko national reserve. – Article.

Summary. In the research are regarded fancy specialities of embroidered towels of Cherkasy region from the fund collection of scientific-research department “Decorative folk art” of Shevchenko national reserve.

Key words: embroidered towel, ornament, satin stitch, rhombus, fund collection.

УДК 378.1.373.2

Л.П. Загородня

доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології

Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка,

м. Глухів, Сумська область, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ НОРМАТИВНОГО ПІДГРУНТЯ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено дефінітивному аналізу основних понять нормативного підгрунтя підготовки магістрів до забезпечення якості освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Представлено авторське бачення класифікації термінологічного поля наукового пошуку.

Ключові слова: магістри, підготовка магістрів, поняттєво-термінологічний апарат, поняття нормативного підгрунтя дослідження, дефінітивний аналіз.

Проблема якості освіти – одна із центральних у сучасній освітній політиці і науці, адже пов’язана з вирішенням комплексу завдань, спрямованих на розвиток особистості, її підготовку до життя у швидкозмінливому і суперечливому світі, формування особистості з високими моральними устремліннями та мотивами до творчої діяльності.

Розроблення теоретичних і методичних засад підготовки магістрів до забезпечення якості освітнього процесу в закладі дошкільної освіти (ЗДО) потребує виокремлення науково-термінологічного апарату й уточнення змісту базових понять дослідження. Здійснення дефінітивного аналізу основних термінів уможливує розроблення концепції дослідження.

Метою статті є представлення авторського бачення відбору базових понять дослідження проблеми підготовки магістрів до забезпечення якості освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, їхньої класифікації та сутнісно-змістової характеристики термінів нормативного підгрунтя означеного наукового пошуку.

Із метою грамотного групування основних термінів дослідження ми проаналізували підходи вітчизняних науковців до відбору змісту поняттєво-термінологічного апарату, які стосуються професійної підготовки фахівців.

Ознайомлення з низкою дисертаційних робіт, присвячених підготовці фахівців для освітньої галузі, засвідчило, що всі вчені підходять виважено до добору тезаурусу власного дослідження, наголошуючи на тому, що це лягає в основу побудови власної концепції наукового пошуку. Одні дослідники (О. Брежнева, І. Дичківська, І. Коновальчук, В. Ляпунова) розглядають низку понять, керуючись дедуктивним методом, тобто в доборі термінів і їхній характеристиці рухаються від більш узагальненого поняття до конкретнішого. Інші науковці, Л. Задорожна-Княгницька, О. Шквир, намагаються групувати основні поняття з позицій об’єкта і предмета дослідження, зокрема сутності і складників процесу підготовки фахівців у закладі вищої освіти.